HOTĂRÂREA CURȚII (camera a doua)

25 noiembrie 2010 *

În cauza C-429/09,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Verwaltungsgericht Halle (Germania), prin decizia din 30 septembrie 2009, primită de Curte la 30 octombrie 2009, în procedura

**Günter Fuß**

împotriva

**Stadt Halle,**

* Limba de procedură: germana.

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul J.N. Cunha Rodrigues, președinte de cameră, domnii A. Arabadjiev, A. Rosas, U. Lõhmus și A. Ó Caoimh (raportor), judecători,

avocat general: domnul P. Mengozzi,
grefier: domnul B. Fülöp, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 2 septembrie 2010,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru domnul Fuß, de M. Geißler, Rechtsanwalt;

— pentru Stadt Halle, de T. Brümmer, Rechtsanwalt;

— pentru guvernul german, de domnii J. Möller și C. Blaschke, în calitate de agenți;

— pentru Comisia Europeană, de domnii V. Kreuschitz și M. van Beek, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

## Hotărâre

1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea Directivei 93/104/CE a Consiliului din 23 noiembrie 1993 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 307, p. 18), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2000/34/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 2000 (JO L 195, p. 41, denumită în continuare „Directiva 93/104"), precum și a Directivei 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 299, p. 9, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 3).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Fuß, pe de o parte, și angajatorul acestuia, Stadt Halle, pe de altă parte, cu privire la cererea de despăgubire pe care domnul Fuß a introdus-o ca urmare a timpului de lucru excesiv realizat în cadrul serviciului efectuat pentru angajatorul său în calitate de pompier.

## Cadrul juridic

*Reglementarea Uniunii*

Directiva 93/104

3 Articolul 1 din Directiva 93/104, intitulat „Obiectul și domeniul de aplicare”, prevede la alineatul (1) și la alineatul (2) litera (a):

„(1) Prezenta directivă stabilește cerințe minime de securitate și sănătate pentru organizarea timpului de lucru.

(2) Prezenta directivă se aplică:

(a) perioadelor minime de repaus zilnic, repaus săptămânal și concediu anual, pauzelor și timpului de lucru maxim săptămânal”. [traducere neoficială]

4 Articolul 2 din aceeași directivă, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive:

1. «timp de lucru» reprezintă orice perioadă pe durata căreia lucrătorul muncește, la dispoziția angajatorului, și își desfășoară activitatea sau își îndeplinește îndatoririle în conformitate cu legislațiile și/sau practicile naționale;

[…]” [traducere neoficială]

5 Sub titlul „Timpul de lucru maxim săptămânal”, articolul 6 din directiva menționată prevede:

„Statele membre iau măsurile necesare pentru ca, în funcție de necesitățile de protecție a sănătății și securității lucrătorilor:

1. timpul de lucru săptămânal să fie limitat prin acte cu putere de lege și acte administrative sau prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali;

2. timpul mediu de lucru pentru fiecare perioadă de șapte zile, inclusiv orele suplimentare, să nu depășească 48 de ore.” [traducere neoficială]

6 În temeiul articolului 16 punctul 2 din Directiva 93/104, statele membre pot prevedea, pentru aplicarea timpului maxim de lucru săptămânal prevăzut la articolul 6 din aceasta, o perioadă de referință care să nu depășească patru luni, sub rezerva derogărilor prevăzute la articolul 17 din aceeași directivă. În conformitate cu alineatul (4) al acestui din urmă articol, această posibilitate de a deroga de la dispozițiile articolului 16 punctul 2 menționat nu poate conduce însă la stabilirea unei perioade de referință mai mari de șase luni sau, în cazul în care aceste perioade de referință sunt stabilite prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali, de 12 luni.

7 Articolul 18 alineatul (1) din Directiva 93/104 este redactat astfel:

„(1) (a) Statele membre adoptă actele cu putere de lege și actele administrative necesare pentru a se conforma prezentei directive până la 23 noiembrie 1996 sau se asigură că, cel târziu la această dată, partenerii sociali stabilesc dispozițiile necesare prin acord, statele membre fiind obligate să adopte orice dispoziție necesară care să le permită garantarea în orice moment rezultatelor impuse de prezenta directivă.

(b) (i) Cu toate acestea, un stat membru are opțiunea de a nu aplica dispozițiile articolului 6, respectând totodată principiile generale de protecție a sănătății și securității lucrătorilor și cu condiția să ia măsurile necesare pentru a asigura că:

— niciun angajator nu cere unui lucrător să muncească mai mult de 48 de ore într-o perioadă de șapte zile, calculată ca medie pentru perioada de referință prevăzută la articolul 16 punctul 2, dacă nu a obținut acordul prealabil al lucrătorului de efectua o asemenea muncă;

— niciun lucrător nu suferă niciun prejudiciu din partea angajatorului dacă refuză să își dea acordul de a efectua o asemenea muncă;

— angajatorul ține evidențe actualizate ale tuturor lucrătorilor care efectuează o asemenea muncă;

— evidențele sunt puse la dispoziția autorităților competente care pot, din motive legate de securitatea și/sau sănătatea lucrătorilor, să interzică sau să limiteze posibilitatea de depășire a duratei maxime de muncă săptămânale;

— angajatorul furnizează autorităților competente, la cererea acestora, informații cu privire la cazurile în care lucrătorii și-au dat acordul de a munci mai mult de 48 de ore într-o perioadă de șapte zile calculată ca medie pentru perioada de referință prevăzută la articolul 16 punctul 2.

[…]” [traducere neoficială]

Directiva 2003/88

8 Astfel cum reiese din considerentul (1) al Directivei 2003/88, aceasta efectuează, din motive de claritate, codificarea dispozițiilor Directivei 93/104.

9 Potrivit articolului 1 din Directiva 2003/88, intitulat „Obiectul și domeniul de aplicare”:

„(1) Prezenta directivă stabilește cerințe minime de securitate și sănătate pentru organizarea timpului de lucru.

(2) Prezenta directivă se aplică:

(a) perioadelor minime de repaus zilnic, repaus săptămânal și concediu anual, precum și pauzelor și timpului de lucru maxim săptămânal;

[…]”

10 Articolul 2 punctul 1 din aceeași directivă, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive:

1. prin «timp de lucru» se înțelege orice perioadă în care lucrătorul se află la locul de muncă, la dispoziția angajatorului și își exercită activitatea sau funcțiile, în conformitate cu legislațiile și practicile naționale”.

11 Articolul 6 din aceeași directivă, intitulat „Timpul de lucru maxim săptămânal", prevede:

„Statele membre iau măsurile necesare pentru ca, în funcție de necesitățile de protecție a sănătății și securității lucrătorilor:

(a) timpul de lucru săptămânal să fie limitat prin acte cu putere de lege și acte administrative sau prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali;

(b) timpul mediu de lucru pentru fiecare perioadă de șapte zile, inclusiv orele suplimentare, să nu depășească 48 de ore."

12 În temeiul articolului 16 din Directiva 2003/88, statele membre pot prevedea, pentru aplicarea timpului maxim de lucru săptămânal prevăzut la articolul 6, o perioadă de referință care să nu depășească patru luni, sub rezerva derogărilor prevăzute la articolele 17 și 18 din aceeași directivă. În temeiul articolului 19 primul și al doilea paragraf din aceeași directivă, această posibilitate de a deroga de la articolul 16 menționat nu poate însă conduce la stabilirea unei perioade de referință mai mari de șase luni sau, în cazul în care perioadele de referință sunt stabilite prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali, de 12 luni.

13 În conformitate cu articolul 22 alineatul (1) primul paragraf din directiva menționată:

„Un stat membru are opțiunea de a nu aplica articolul 6, respectând totodată principiile generale de protecție a sănătății și securității lucrătorilor și cu condiția să ia măsurile necesare pentru a asigura că:

(a) niciun angajator nu cere unui lucrător să muncească mai mult de 48 de ore într-o perioadă de șapte zile, calculată ca medie pentru perioada de referință prevăzută la articolul 16 litera (b), dacă nu a obținut acordul prealabil al lucrătorului de a efectua o asemenea muncă;

(b) niciun lucrător nu suferă niciun prejudiciu din partea angajatorului dacă refuză să își dea acordul de a efectua o asemenea muncă;

(c) angajatorul ține evidențe actualizate ale tuturor lucrătorilor care efectuează o asemenea muncă;

(d) evidențele sunt puse la dispoziția autorităților competente care pot, din motive legate de securitatea și sănătatea lucrătorilor, să interzică sau să limiteze posibilitatea de depășire a duratei maxime de muncă săptămânale;

(e) angajatorul furnizează autorităților competente, la cererea acestora, informații cu privire la cazurile în care lucrătorii și-au dat acordul de a munci mai mult de 48 de ore într-o perioadă de șapte zile calculată ca medie pentru perioada de referință prevăzută la articolul 16 litera (b)."

14 În conformitate cu articolul 27 alineatul (1) din Directiva 2003/88, Directiva 93/104 se abrogă, fără a aduce atingere obligațiilor statelor membre privind termenele de transpunere.

15 Directiva 2003/88 a intrat în vigoare la 2 august 2004, conform articolului 28 din aceasta.

*Reglementarea națională*

16 Articolul 2 alineatul (1) din Regulamentul landului Saxonia Superioară privind timpul de lucru al funcționarilor încadrați în serviciul tehnic de pompieri al orașelor și comunelor (Verordnung über die Arbeitszeit der Beamtinnen und Beamten im feuerwehrtechnischen Dienst der Städte und Gemeinden des Landes Sachsen-Anhalt) din 7 octombrie 1998 (denumit în continuare „ArbZVO-FW 1998”), în vigoare până la 31 decembrie 2007, prevedea următoarele:

„Timpul normal de lucru al funcționarilor angajați în schimburi și a căror activitate săptămânală se desfășoară, în esență, în cadrul serviciului de gardă este în medie de 54 de ore. […]”

17 Începând de la 1 ianuarie 2008, ArbZVO-FW 1998 a fost înlocuit cu ArbZVO-FW din 5 iulie 2007 (denumit în continuare „ArbZVO-FW 2007”).

18 Articolul 2 alineatul (1) din ArbZVO-FW 2007 prevede:

„Timpul de lucru săptămânal normal al funcționarilor, inclusiv orele suplimentare, este de 48 de ore în medie anuală."

19 Articolul 4 din același ArbZVO-FW 2007, intitulat „Acorduri individuale", are următorul cuprins:

„(1) Sub rezerva respectării principiilor generale ale securității și protecției sănătății, timpul de lucru în schimburi poate depăși durata medie normală săptămânală prevăzută la articolul 2 alineatul (1) dacă persoanele vizate își dau acordul în acest sens și angajatorul prezintă dovada acestui acord.

(2) Acordul prevăzut la alineatul (1) poate fi revocat cu condiția respectării unui preaviz de șase luni. Persoanele interesate trebuie să fie informate în scris cu privire la acest aspect."

20 Articolul 72 alineatul (3) din Legea privind funcția publică a landului Saxonia Superioară (Beamtengesetz Land Sachsen-Anhalt), în versiunea în vigoare la data faptelor din acțiunea principală, prevede că, pentru serviciile de gardă, timpul de lucru poate fi prelungit în funcție de nevoile serviciului, dar acesta nu poate depăși totuși 54 de ore pe săptămână.

**Acțiunea principală și întrebările preliminare**

21 Domnul Fuß este angajat de Stadt Halle de la 10 mai 1982. Numit funcționar în cursul anului 1998, cu gradul de pompier-șef („Oberbrandmeister"), acesta deține de la 15 decembrie 2005 gradul de căpitan de pompieri („Hauptbrandmeister").

22 Până la 4 ianuarie 2007, domnul Fuß a fost angajat la serviciul de intervenție „protecția împotriva incendiilor" al pompierilor din Stadt Halle în calitate de comandant de vehicul. Orarul său de serviciu prevedea un timp de lucru, în medie, de 54 de ore pe săptămână, cuprinzând schimburi de 24 de ore. Fiecare dintre aceste schimburi, în cursul căruia pompierul are obligația de a fi prezent în cazarmă, era constituit dintr-o perioadă de serviciu activ și o perioadă de permanență susceptibilă să fie întreruptă de o intervenție.

23 Prin scrisoarea din 13 decembrie 2006, invocând Ordonanța Curții din 14 iulie 2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg (C-52/04, Rec., p. I-7111), domnul Fuß a solicitat de asemenea ca în viitor timpul său de lucru săptămânal să nu mai depășească limita maximă de 48 de ore în medie, prevăzută la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88. Prin aceeași scrisoare, domnul Fuß a solicitat dreptul la compensarea orelor suplimentare efectuate în mod nelegal în perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2004 și 31 decembrie 2006, astfel de drepturi putând să îi fie acordate fie sub formă de timp liber, fie prin intermediul unei indemnizații care să corespundă orelor suplimentare efectuate.

24 Printr-o decizie din 2 ianuarie 2007, Stadt Halle a dispus mutarea obligatorie a domnului Fuß la centrul de comandă, pentru o perioadă de aproximativ doi ani, argumentând că o astfel de mutare era necesară din motive de organizare a serviciului. Această decizie a făcut obiectul Hotărârii din 14 octombrie 2010, Fuß (C-243/09, Rep., p. I-9849).

25 Prin decizia din 20 martie 2007, Stadt Halle a respins cererea de compensare prezentată de domnul Fuß pentru perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2004 și 31 decembrie 2006, făcând trimitere la o ordonanță a Oberverwaltungsgericht des Landes Sachsen-Anhalt din 17 octombrie 2006, potrivit căreia dreptul la compensarea prin timp liber ia naștere în ziua în care a este introdusă o cerere în acest sens. În schimb, Stadt Halle a admis cererea domnului Fuß de compensare prin timp liber a orelor de serviciu suplimentare efectuate începând cu luna ianuarie a anului 2007. Cu toate acestea, întrucât timpul de lucru maxim săptămânal efectuat de acesta a fost respectat de la mutarea sa într-un alt serviciu, pentru această perioadă nu îi putea fi acordată nicio compensație financiară, nici cu titlu de daune interese, nici în temeiul „dreptului la înlăturarea consecințelor prejudiciabile".

26 Prin decizia din 25 aprilie 2007, Stadt Halle a respins contestația introdusă de domnul Fuß împotriva acestei decizii de respingere din 20 martie 2007, considerând că, deși acesta are dreptul să solicite încetarea încălcării dreptului Uniunii care rezultă din depășirea timpului de lucru mediu săptămânal de 48 de ore, acest lucru nu este valabil decât pentru perioada care începea la sfârșitul lunii în cursul căreia a fost introdusă cererea, întrucât orice funcționar este obligat să conteste în prealabil în fața angajatorului său comportamentul ilicit al acestuia din urmă.

27 Sesizat cu o acțiune împotriva acestor decizii de respingere din 20 martie și din 25 aprilie 2007, Verwaltungsgericht Halle apreciază că, în temeiul dreptului național, domnul Fuß nu are un drept la compensarea prin timp liber și nici nu are dreptul la o indemnizație pentru orele suplimentare pe care le-a efectuat. Astfel, dreptul la o scutire de serviciu în limita duratei globale a serviciului suplimentar efectuat nu ar avea nicio bază juridică în dreptul național. Pe de altă parte, domnul Fuß nu ar avea nici un drept la remunerarea orelor suplimentare din moment ce nu i s-a impus să efectueze ore calificate ca atare.

28 Potrivit instanței menționate, dreptul de a fi scutit de serviciu nu se poate întemeia, în dreptul național, decât pe principiul bunei-credințe în sensul articolului 242 din Codul civil (Bürgerliches Gesetzbuch, denumit în continuare „BGB"). Cu toate acestea, un astfel de drept ar presupune că funcționarul în cauză a adresat angajatorului său o cerere de a nu lucra decât timpul de lucru prevăzut de lege. Într-un astfel de caz, compensarea nu ar fi datorată decât pentru orele de lucru impuse în mod nelegal după introducerea respectivei cereri.

29 Instanța de trimitere dorește totuși să afle dacă dreptul la compensare nu poate rezulta din Directiva 2003/88. Astfel, condiția unei cereri prealabile adresate angajatorului ar limita eficacitatea practică a dreptului Uniunii la cazurile în care funcționarii invocă respectarea acestui drept, ceea ce ar constitui o incitare la comportamente precum cele în discuție în acțiunea principală, constând în a respecta dreptul Uniunii numai atunci când este cerută aplicarea acestuia. În plus, în speță, Stadt Halle anunțase că va efectua mutarea, din serviciul de intervenție către un alt serviciu, a persoanelor care invocă drepturile ce rezultă din directiva menționată și ar fi dispus mutarea efectivă a domnului Fuß după ce acesta și-a prezentat cererea de a nu mai efectua un număr de ore de lucru mai mare decât timpul de lucru maxim săptămânal. S-ar ridica de asemenea problema dacă dreptul la compensarea prin timp liber ar putea rezulta din dispoziții referitoare la perioadele de referință prevăzute de aceeași directivă.

30 În aceste condiții, Verwaltungsgericht Halle a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Rezultă din Directiva [2003/88] drepturi compensatorii în cazul în care angajatorul (public) a stabilit un timp de lucru care depășește limitele prevăzute la articolul 6 litera (b) din Directiva [2003/88]?

2) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, dreptul în cauză rezultă numai din încălcarea Directivei [2003/88] sau dreptul [Uniunii] subordonează acest drept unor cerințe suplimentare, precum faptul de a fi solicitat angajatorului o reducere a timpului de lucru sau existența unei vinovății la stabilirea timpului de lucru?

3) În cazul în care există un drept la compensație, se pune problema dacă aceasta vizează o compensare prin timp liber sau o despăgubire financiară și care sunt dispozițiile prevăzute de dreptul [Uniunii] pentru calcularea respectivei compensații.

4) Perioadele de referință prevăzute la articolul 16 litera (b) și/sau la articolul 19 al doilea paragraf din Directiva [2003/88] sunt direct aplicabile într-un caz precum cel din speță, în care dreptul național doar prevede un timp de lucru ce depășește timpul maxim de lucru prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva [2003/88] fără a prevedea o compensație? În cazul admiterii unei aplicabilități directe, se pune problema în ce măsură și, dacă este cazul, în ce mod se poate efectua compensarea, în cazul în care angajatorul nu o efectuează înainte de expirarea perioadei de referință.

5) Cum trebuie să se răspundă la întrebările 1-4 sub regimul Directivei [93/104]?"

**Cu privire la întrebările preliminare**

*Considerații introductive*

31 Prin intermediul întrebărilor adresate, instanța de trimitere ridică problema, pe de o parte, a condițiilor de existență a unui drept la repararea prejudiciului suferit într-o situație precum cea din acțiunea principală, în care un lucrător, angajat ca pompier într-un serviciu de intervenții aparținând sectorului public, a efectuat un timp de lucru mediu săptămânal care îl depășește pe cel prevăzut de Directivele 93/104 și 2003/88 și, pe de altă parte, a modalităților procedurale și a criteriilor de acordare a unui astfel de drept la repararea prejudiciului.

32 Pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie observat de la bun început, astfel cum în mod întemeiat a constatat instanța de trimitere, că cererea de reparare a prejudiciului introdusă în acțiunea principală privind perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2004 și 31 decembrie 2006 intră în parte sub incidența dispozițiilor Directivei 93/104, care a fost în vigoare până la 1 august 2004, și în parte sub incidența Directivei 2003/88, care a codificat, începând de la 2 august 2004, dispozițiile Directivei 93/104 menționate. Totuși, întrucât dispozițiile relevante ale acestor directive sunt redactate într-un mod în esență identic, iar răspunsurile ce urmează să fie date la întrebările adresate de instanța de trimitere sunt, ca urmare a acestei identități, aceleași, indiferent care este directiva aplicabilă, este necesar, pentru a se răspunde la aceste întrebări, să se facă trimitere numai la dispozițiile Directivei 2003/88.

33 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 reprezintă o normă de drept social al Uniunii Europene de o importanță deosebită,

de care trebuie să beneficieze fiecare lucrător ca o cerință minimă menită să asigure protecția securității și a sănătății sale, care impune statelor membre obligația de a prevedea un plafon de 48 de ore ca timp de lucru mediu săptămânal, limita maximă incluzând orele suplimentare, astfel cum se precizează în mod expres în dispoziția menționată, și de la care, în lipsa punerii în aplicare în dreptul intern a opțiunii prevăzute la articolul 22 alineatul (1) din această directivă, nu se poate în niciun caz deroga în ceea ce privește activități precum cea de pompier, în discuție în acțiunea principală, nici chiar cu consimțământul lucrătorului respectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, Rec., p. I-8835, punctele 98 și 100, precum și Hotărârea Fuß, citată anterior, punctele 33-35 și 38).

34 Astfel cum a hotărât deja Curtea, statele membre nu pot stabili, prin urmare, în mod unilateral domeniul de aplicare al articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88, supunând vreunor condiții sau restricții aplicarea acestui drept al lucrătorilor la un timp de lucru mediu săptămânal care să nu depășească această limită maximă (a se vedea Hotărârile citate anterior Pfeiffer și alții, punctul 99, precum și Fuß, punctul 52).

35 Pe de altă parte, Curtea a mai hotărât că articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 are un efect direct, în sensul că acesta conferă particularilor drepturi pe care pot să le invoce direct în fața instanțelor naționale (Hotărârile citate anterior Pfeiffer și alții, punctele 103-106, precum și Fuß, punctele 56-59).

36 Or, astfel cum a constatat Curtea la punctul 60 din Hotărârea Fuß, citată anterior, este cert că, în perioada care face obiectul cererii de reparare a prejudiciului în discuție în acțiunea principală, termenul de transpunere a Directivei 93/104, codificată prin Directiva 2003/88, expirase, iar landul Saxonia Superioară nu efectuase la acea dată o astfel de transpunere în dreptul intern în ceea ce privește pompierii angajați în cadrul unui serviciu de intervenție.

37 În special, s-a stabilit că ArbZVO-FW 1998, aplicabil în perioada menționată pompierilor, permitea efectuarea unui timp de lucru mediu săptămânal care să depășească limita maximă de 48 de ore prevăzută la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, iar acest land nu transpusese în dreptul intern, în aceeași perioadă, posibilitatea de derogare prevăzută la articolul 22 alineatul (1) din această directivă, posibilitate a cărei punere în aplicare necesită, în special, obținerea acordului lucrătorului vizat, transpunerea acestor diferite dispoziții ale directivei respective nefiind efectuată decât începând de la 1 ianuarie 2008 prin adoptarea ArbZVO-FW 2007 (a se vedea Hotărârea Fuß, citată anterior, punctele 36, 37 și 45).

38 În aceste condiții, un lucrător precum domnul Fuß, angajat de Stadt Halle într-un serviciu de intervenție are, așadar, dreptul să se prevaleze în mod direct de dispozițiile articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 împotriva unui astfel de angajator public pentru a obține respectarea dreptului, care rezultă din aceasta, la un timp de lucru mediu săptămânal care să nu depășească 48 de ore (Hotărârea Fuß, citată anterior, punctul 60).

39 În această privință, trebuie amintit că obligația statelor membre, care decurge dintr-o directivă, de a atinge rezultatul prevăzut de aceasta precum și obligația lor, în temeiul articolului 4 alineatul (3) TUE, de a lua orice măsuri generale sau speciale pentru asi-

gurarea îndeplinirii acestei obligații se impun tuturor autorităților statelor membre. Astfel de obligații sunt în sarcina acestor autorități, inclusiv, dacă este cazul, în calitatea acestora de angajator public (Hotărârea din 15 aprilie 2008, Impact, C-268/06, Rep., p. I-2483, punctul 85).

40 Rezultă, potrivit jurisprudenței Curții, că, atunci când nu pot să interpreteze și să aplice reglementarea națională în conformitate cu cerințele dreptului Uniunii, instanțele naționale și organele administrației au obligația să aplice integral dreptul Uniunii și să protejeze drepturile pe care acesta le conferă particularilor, înlăturând, dacă este nevoie, aplicarea oricărei dispoziții de drept intern contrare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 iunie 1989, Costanzo, 103/88, Rec., p. 1839, punctul 33, Hotărârea din 11 ianuarie 2007, ITC, C-208/05, Rep., p. I-181, punctele 68 și 69, precum și Hotărârea Fuß, citată anterior, punctul 63).

41 Acestea sunt considerațiile introductive în lumina cărora trebuie să se răspundă la întrebările adresate de instanța de trimitere.

*Cu privire la prima întrebare*

42 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dreptul Uniunii, în special Directiva 2003/88, conferă unui lucrător care, precum domnul Fuß în cauza principală, a efectuat, ca pompier angajat în cadrul unui serviciu de intervenție aparținând sectorului public, un timp de lucru mediu săptămânal ce depășește plafonul de 48 de ore prevăzut la articolul 6 litera (b) din această directivă, un drept la repararea prejudiciului suferit.

43 Trebuie amintit că Directiva 2003/88 are ca obiect stabilirea unor cerințe minime destinate ameliorării condițiilor de viață și de muncă ale lucrătorilor printr-o apropiere a reglementărilor naționale referitoare, în special, la timpul de lucru. Această armonizare la nivelul Uniunii în domeniul organizării timpului de lucru urmărește să garanteze o mai bună protecție a securității și a sănătății lucrătorilor, punând la dispoziția acestora perioade minime de repaus – în special zilnic și săptămânal –, precum și pauze adecvate și prevăzând o limită maximă a timpului de lucru săptămânal (a se vedea în special Hotărârile citate anterior Pfeiffer și alții, punctul 76, precum și Fuß, punctul 32).

44 Directiva 2003/88 nu cuprinde, în schimb, astfel cum în mod întemeiat a precizat Comisia Europeană, nicio altă dispoziție în ceea ce privește sancțiunile aplicabile în cazul încălcării cerințelor minime pe care le prevede, în special în ceea ce privește timpul de lucru, și, prin urmare, nu cuprinde nicio normă specială în ceea ce privește repararea eventualului prejudiciu suferit de lucrători ca urmare a unei astfel de încălcări.

45 Trebuie amintit însă că, potrivit unei jurisprudențe constante, principiul răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile este inerent sistemului tratatelor pe care aceasta din urmă se întemeiază (a se vedea în acest sens Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții, C-6/90 și C-9/90, Rec., p. I-5357, punctul 35, Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, Rec., p. I-1029, punctul 31, precum și Hotărârea din 26 ianuarie 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales, C-118/08, Rep., p. I-635, punctul 29).

46 Din jurisprudența menționată rezultă că această obligație este valabilă pentru orice caz de încălcare a dreptului Uniunii de către un stat membru, indiferent care este autoritatea publică autoare a acestei încălcări și indiferent de autoritatea căreia îi revine în principiu, potrivit dreptului statului membru în cauză, sarcina reparării acestui prejudiciu (a se vedea în acest sens Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 32, Hotărârea din 1 iunie 1999, Konle, C-302/97, Rec., p. I-3099, punctul 62, Hotărârea din 4 iulie 2000, Haim, C-424/97, Rec., p. I-5123, punctul 27, și Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, Rec., p. I-10239, punctul 31).

47 Astfel, Curtea a hotărât că particularii vătămați au un drept la repararea prejudiciului dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume ca norma de drept al Uniunii încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației și prejudiciul suferit de particulari (a se vedea în acest sens Hotărârea Transportes Urbanos y Servicios Generales, citată anterior, punctul 30).

48 Punerea în aplicare a acestor condiții care să permită stabilirea răspunderii statelor membre pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii trebuie, în principiu, să fie efectuată de instanțele naționale, conform îndrumărilor date de Curte pentru a efectua această punere în aplicare (a se vedea Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, Rec., p. I-11753, punctul 210 și jurisprudența citată).

49 În această privință, referitor la acțiunea principală, trebuie precizat, în ceea ce privește prima condiție, că din cuprinsul punctelor 33-35 din prezenta hotărâre rezultă deja că articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, în măsura în care impune statelor membre, cu titlu de cerință minimă, o limită maximă în ceea ce privește timpul de lucru mediu săptămânal de care trebuie să beneficieze fiecare lucrător, reprezintă o normă

de drept social al Uniunii de o importanță deosebită, al cărei domeniu de aplicare nu poate fi supus niciunor condiții sau restricții și care conferă particularilor drepturi pe care le pot invoca în mod direct în fața instanțelor naționale.

50 În aceste condiții, este evident că articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 reprezintă o normă de drept al Uniunii având ca obiect conferirea de drepturi particularilor și că, prin urmare, prima condiție de existență a unui drept la repararea prejudiciului este îndeplinită în acțiunea principală.

51 În ceea ce privește cea de a doua condiție, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței Curții, existența unei încălcări suficient de grave a dreptului Uniunii implică o încălcare vădită și gravă de către statul membru a limitelor impuse puterii sale de apreciere, elementele care trebuie luate în considerare în această privință fiind în special gradul de claritate și de precizie a normei încălcate, precum și întinderea marjei de apreciere pe care norma încălcată o lasă autorităților naționale (a se vedea în special Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctele 55 și 56, precum și Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Robins și alții, C-278/05, Rep., p. I-1053, punctul 70).

52 În orice caz, o încălcare a dreptului Uniunii este suficient de gravă atunci când a intervenit cu ignorarea vădită a jurisprudenței Curții în domeniu (a se vedea în special Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 57, Hotărârea din 28 iunie 2001, Larsy, C-118/00, Rec., p. I-5063, punctul 44, și Hotărârea Köbler, citată anterior, punctul 56).

53 Deși, astfel cum s-a arătat la punctul 48 din prezenta hotărâre, revine în principiu instanțelor naționale sarcina să verifice dacă sunt îndeplinite condițiile de angajare a răspunderii statelor ce rezultă din încălcarea dreptului Uniunii, este necesar să se constate că, în acțiunea principală, Curtea dispune de toate elementele necesare pentru a aprecia dacă faptele în cauză trebuie să fie considerate o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 26 martie 1996, British Telecommunications, C-392/93, Rec., p. I-1631, punctul 41, precum și Hotărârea din 17 octombrie 1996, Denkavit și alții, C-283/94, C-291/94 și C-292/94, Rec., p. I-5063, punctul 49).

54 Astfel, după cum în mod întemeiat a precizat Comisia, atunci când, în perioada care face obiectul cererii de compensare în discuție în acțiunea principală, și anume între 1 ianuarie 2004 și 31 decembrie 2006, domnul Fuß a fost obligat, în temeiul ArbZVO-FW 1998, să efectueze un timp de lucru mediu săptămânal de 54 de ore, care cuprinde o perioadă de serviciu activ și o perioadă de permanență în care era obligat să fie prezent la locul de muncă, Curtea pronunțase deja Hotărârea din 3 octombrie 2000, Simap (C-303/98, Rec., p. I-7963), Ordonanța din 3 iulie 2001, CIG (C-241/99, Rec., p. I-5139), și Hotărârea din 9 septembrie 2003, Jaeger (C-151/02, Rec., p. I-8389).

55 Or, rezultă cu claritate din această jurisprudență a Curții, anterioară situației de fapt din acțiunea principală, că timpul de lucru aferent gărzilor și permanențelor efectuat de personal potrivit regimului care impune prezența fizică a lucrătorului în cauză la locul de muncă face parte din noțiunea „timp de lucru" în sensul Directivei 2003/88 și că, prin urmare, aceasta se opune unei reglementări naționale care prevede o durată medie săptămânală de lucru care, întrucât include astfel de perioade de gardă și de permanență, depășește limita maximă săptămânală prevăzută la articolul 6 litera (b) din directiva menționată (a se vedea Hotărârea Simap, citată anterior, punctele 46-52, Ordonanța CIG, citată anterior, punctele 33 și 34, precum și Hotărârea Jaeger, citată anterior, punctele 68-71, 78 și 79).

56 În plus, în Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, Curtea a reiterat la 5 octombrie 2004, cu alte cuvinte în perioada în discuție în acțiunea principală, jurisprudența menționată privind perioadele de permanență efectuate de lucrători care, precum în speță, își desfășoară activitatea în sectorul protecției civile.

57 Pe de altă parte, tot în aceeași perioadă, Curtea, în lumina ansamblului jurisprudenței menționate la punctele 53-55 din prezenta hotărâre, considerând că noțiunea „timp de lucru" în sensul Directivei 2003/88 nu permitea nicio îndoială rezonabilă, a adoptat la 14 iulie 2005, în conformitate cu articolul 104 alineatul (3) din Regulamentul de procedură al acesteia, Ordonanța Personalrat der Feuerwehr Hamburg, citată anterior, în care a hotărât că activitățile desfășurate de forțele de intervenție ale unui serviciu public de pompieri – cu excepția unor împrejurări excepționale care nu se regăsesc în acțiunea principală – intră în domeniul de aplicare al Directivei 2003/88, astfel încât, în principiu, articolul 6 litera (b) din aceasta se opune depășirii plafonului de 48 de ore prevăzut pentru timpul de lucru maxim săptămânal, inclusiv serviciile de gardă (a se vedea Hotărârea Fuß, citată anterior, punctul 44).

58 În aceste condiții, trebuie să se constate că, întrucât nerespectarea dispozițiilor articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 în perioada în discuție în acțiunea principală a intervenit cu ignorarea vădită a jurisprudenței Curții, această nerespectare trebuie să fie considerată o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii și, prin urmare, în acțiunea principală este îndeplinită și cea de a doua condiție necesară pentru a fi recunoscută existența unui drept la repararea prejudiciului.

59 În sfârșit, în ceea ce privește cea de a treia condiție pentru angajarea răspunderii statului în temeiul unei încălcări a dreptului Uniunii, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă, astfel cum pare să rezulte din dosarul înaintat Curții, există o legătură directă de cauzalitate între respectiva încălcare a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 și prejudiciul suferit de domnul Fuß, care rezultă din pierderea timpului de odihnă de care ar fi trebuit să beneficieze în cazul în care timpul de lucru maxim săptămânal prevăzut de această dispoziție ar fi fost respectat.

60 În consecință, reiese că, sub rezerva verificărilor pe care trebuie să le efectueze instanța de trimitere, sunt reunite condițiile cerute de jurisprudența Curții pentru acordarea unui drept la repararea prejudiciului, ceea ce de altfel a recunoscut chiar guvernul german în cadrul ședinței.

61 În conformitate cu jurisprudența citată la punctul 46 din prezenta hotărâre, repararea unui astfel de prejudiciu cauzat unui particular poate fi asigurată de un organism de drept public, precum, în acțiunea principală, Stadt Halle sau landul Saxonia Superioară, în cazul în care acest prejudiciu a fost cauzat prin măsuri de ordin intern luate de acesta din urmă cu încălcarea dreptului Uniunii. Pe de altă parte, dreptul Uniunii nu se opune nici faptului ca răspunderea care revine unui astfel de organism de drept public de a repara prejudiciul cauzat unui particular prin astfel de măsuri să poată fi angajată în plus față de cea a statului însuși (a se vedea în acest sens Hotărârea Haim, citată anterior, punctele 31 și 32).

62 În această privință, trebuie amintit că, exceptând dreptul la repararea prejudiciului care își are în mod direct temeiul în dreptul Uniunii atunci când sunt îndeplinite cele trei condiții amintite la punctul 47 din prezenta hotărâre, statului îi revine obligația ca, în cadrul dreptului național al răspunderii, să repare prejudiciul cauzat, condițiile stabilite de legislațiile naționale în domeniul reparării prejudiciilor neputând fi mai

puțin favorabile decât cele referitoare la acțiuni asemănătoare de drept intern (principiul echivalenței) și nici concepute astfel încât să facă, în practică, imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea reparării prejudiciului (principiul efectivității) (Hotărârea Köbler, citată anterior, punctul 58, Hotărârea din 13 martie 2007, Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, C-524/04, Rep., p. I-2107, punctul 123, precum și Transportes Urbanos y Servicios Generales, citată anterior, punctul 31).

63 Prin urmare, este necesar să se răspundă la prima întrebare că un lucrător, precum domnul Fuß în cauza principală, care a efectuat, în calitate de pompier angajat într-un serviciu de intervenție aparținând sectorului public, un timp de lucru mediu săptămânal care îl depășește pe cel prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88 poate invoca dreptul Uniunii pentru a angaja răspunderea autorităților statului membru în cauză în vederea reparării prejudiciului suferit ca urmare a încălcării acestei dispoziții.

*Cu privire la a doua întrebare*

64 Prin intermediul primei părți a celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă dreptul Uniunii se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care subordonează dreptul unui lucrător din sectorul public de a obține repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării unei norme de drept al Uniunii, în speță articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, condiției suplimentare a existenței unei vinovății din partea angajatorului. Prin cea

de a doua parte a aceleiași întrebări, aceasta solicită să se stabilească dacă respectivul drept la repararea prejudiciului poate fi subordonat obligației de a adresa o cerere prealabilă angajatorului în vederea obținerii respectării acestei dispoziții.

Cu privire la condiția referitoare la existența unei vinovății a angajatorului

65 Trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței Curții, cele trei condiții menționate la punctul 47 din prezenta hotărâre sunt suficiente pentru a da naștere unui drept la repararea prejudiciului în favoarea particularilor (a se vedea Hotărârile citate anterior Brasserie du pêcheur și Factortame, punctul 66, precum și Köbler, punctul 57).

66 Rezultă că, deși dreptul Uniunii nu exclude în niciun caz ca răspunderea statului să poată fi angajată în condiții mai puțin restrictive în temeiul dreptului național (a se vedea Hotărârea Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, citată anterior, punctul 115 și jurisprudența citată), acest drept se opune, în schimb, faptului ca statul să impună condiții suplimentare în această privință.

67 Astfel, Curtea a hotărât deja că, deși anumite elemente obiective și subiective care, în cadrul unui sistem juridic național, pot fi legate de noțiunea de vinovăție pot fi relevante, având în vedere jurisprudența amintită la punctul 51 din prezenta hotărâ-

re, pentru a aprecia dacă o încălcare a dreptului Uniunii este sau nu este suficient de gravă, nu este mai puțin adevărat că obligația de reparare a prejudiciilor cauzate particularilor nu poate fi subordonată unei condiții întemeiate pe noțiunea de vinovăție care depășește încălcarea suficient de gravă din dreptul Uniunii. Astfel, cerința unei asemenea condiții suplimentare ar echivala cu a repune în discuție dreptul la repararea prejudiciului, care își are temeiul în ordinea juridică a Uniunii (a se vedea Hotărârile citate anterior Brasserie du pêcheur și Factortame, punctele 78-80, precum și Haim, punctul 39).

68 Or, aceasta ar fi situația unei condiții potrivit căreia, într-o cauză precum acțiunea principală, dreptul la repararea prejudiciului în cazul încălcării dreptului Uniunii ar fi subordonat condiției dovedirii existenței unei vinovății determinate – intenție sau culpă – din partea angajatorului, în speță Stadt Halle, dat fiind că, astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 51-58 din prezenta hotărâre, ArbZVO-FW 1998 constituie prin el însuși o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii.

69 Este însă de competența instanței de trimitere să stabilească, în cauza cu care este sesizată, dacă o astfel de condiție suplimentară este efectiv prevăzută de reglementarea națională, în măsura în care guvernul german a arătat, atât în observațiile scrise, cât și în cadrul ședinței, că, potrivit dreptului național, vinovăția angajatorului nu constituia în niciun caz o condiție pentru dreptul la repararea prejudiciului.

70 Este necesar, prin urmare, să se răspundă la prima parte a celei de a doua întrebări că dreptul Uniunii se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care subordonează, fapt a cărui verificare este de competența

instanței de trimitere, dreptul unui lucrător din sectorul public de a obține repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării de către autoritățile statului membru respectiv a unei norme de drept al Uniunii, în speță articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, unei condiții întemeiate pe noțiunea de vinovăție care depășește încălcarea suficient de gravă a dreptului menționat.

Cu privire la condiția referitoare la obligația de a adresa angajatorului o cerere prealabilă

71 Potrivit Stadt Halle și guvernului german, condiția potrivit căreia trebuie adresată angajatorului o cerere prealabilă, care își are originea în jurisprudența națională, se justifică prin aceea că dreptul oricărui funcționar de a obține o compensare prin timp liber în cazul în care timpul său de lucru l-a depășit pe cel autorizat de lege se întemeiază pe principiul bunei-credințe prevăzut la articolul 242 din BGB și, prin urmare, face parte integrantă din relația de încredere, precum și de serviciu care există între funcționar și angajatorul public. Această cerință ar oferi acestuia din urmă posibilitatea să ia măsuri pentru a respecta această obligație de acordare a unei compensații și să adapteze în consecință orarul serviciului. Stadt Halle adaugă în această privință că cerința menționată reflectă voința legiuitorului național de a evita, în vederea asigurării continuității serviciului public, acumularea unui număr mare de ore de timp liber cu titlu de compensație.

72 În această privință, trebuie amintit că, astfel cum rezultă din jurisprudența citată la punctul 62 din prezenta hotărâre, este de competența statelor membre, în lipsa unor dispoziții de drept al Uniunii în acest domeniu, să reglementeze modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii, cu condiția ca aceste modalități să respecte principiile echivalenței și efectivității (a se vedea Hotărârea din 14 decembrie 1995, Pe-

terbroeck, C-312/93, Rec., p. I-4599, punctul 12, Hotărârea Impact, citată anterior, punctul 46, și Hotărârea din 29 octombrie 2009, Pontin, C-63/08, Rep., p. I-10467, punctul 43).

73 În speță, în ceea ce privește principiul echivalenței, din elementele prezentate Curții reiese că, astfel cum susține guvernul german, cerința unei cereri prealabile adresate angajatorului, din moment ce se întemeiază pe principiul bunei-credințe prevăzut la articolul 242 din BGB, pare să privească, fapt ce trebuie verificat însă de instanța de trimitere, toate acțiunile introduse de funcționari împotriva angajatorului lor în vederea reparării prejudiciului suferit, indiferent dacă acesta rezultă dintr-o încălcare a dreptului național sau dintr-o încălcare a dreptului Uniunii.

74 În schimb, instanța de trimitere ridică problema dacă această condiție nu este contrară principiului efectivității în măsura în care ar putea să facă excesiv de dificilă punerea în aplicare a dreptului Uniunii.

75 În această privință, trebuie amintit că, referitor la punerea în aplicare a căilor legale disponibile în vederea angajării răspunderii unui stat membru pentru încălcarea dreptului Uniunii, Curtea a reținut deja că instanța națională poate să verifice dacă persoana vătămată a dat dovadă de o diligență rezonabilă pentru a evita prejudiciul sau pentru a-i limita întinderea și în special dacă aceasta a folosit în timp util toate căile legale pe care le avea la dispoziție (Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 84, Hotărârea Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation, citată anterior, punctul 124, precum și Hotărârea din 24 martie 2009, Danske Slagterier, C-445/06, Rep., p. I-2119, punctul 60).

76 Astfel, potrivit unui principiu general comun sistemelor juridice ale statelor membre, persoana vătămată, cu riscul de a trebui să suporte ea însăși prejudiciul, trebuie să dea dovadă de o diligență rezonabilă pentru a limita întinderea prejudiciului (Hotărârea din 19 mai 1992, Mulder și alții/Consiliul și Comisia, C-104/89 și C-37/90, Rec., p. I-3061, punctul 33, Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 85, precum și Hotărârea Danske Slagterier, citată anterior, punctul 61).

77 Totuși, din jurisprudența Curții reiese că ar fi contrar principiului efectivității să se impună persoanelor vătămate să recurgă în mod sistematic la toate căile legale aflate la dispoziția lor, în condițiile în care aceasta ar provoca dificultăți excesive sau nu li s-ar putea impune în mod rezonabil (Hotărârea Danske Slagterier, citată anterior, punctul 62).

78 Astfel, Curtea a hotărât deja că exercitarea drepturilor conferite particularilor prin dispozițiile direct aplicabile ale dreptului Uniunii ar deveni imposibilă sau excesiv de dificilă dacă cererile lor de reparare a prejudiciului întemeiate pe încălcarea dreptului Uniunii ar trebui să fie respinse sau reduse numai pentru motivul că particularii nu au cerut să beneficieze de dreptul conferit prin dispozițiile dreptului Uniunii și pe care legea națională îl refuza, pentru a contesta refuzul statului membru prin căile legale prevăzute în acest scop, invocând supremația și efectul direct al dreptului Uniunii (a se vedea Hotărârea din 8 martie 2001, Metallgesellschaft și alții, C-397/98 și C-410/98, Rec., p. I-1727, punctul 106, precum și Hotărârea Danske Slagterier, citată anterior, punctul 63).

79 În speță, trebuie amintit că, astfel cum rezultă din cuprinsul punctului 33 din prezenta hotărâre, articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, care urmărește să garanteze o protecție eficace a securității și a sănătății lucrătorilor, asigurându-le beneficiul unui

timp de lucru maxim săptămânal, precum și al unor perioade minime de repaus, reprezintă o normă de drept social al Uniunii de o importanță deosebită de la care, în lipsa punerii în aplicare a articolului 22 alineatul (1) din această directivă, un angajator nu poate deroga în niciun caz în privința unui lucrător precum domnul Fuß.

80 Or, astfel cum a hotărât deja Curtea, un lucrător trebuie să fie considerat parte vulnerabilă în cadrul raportului de muncă, astfel încât este necesar să fie îngrădită posibilitatea angajatorului de a-i impune acestuia o restrângere a drepturilor sale (a se vedea în acest sens Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctul 82).

81 Astfel, ținând seama de această poziție de vulnerabilitate, un asemenea lucrător poate fi descurajat să invoce în mod explicit drepturile pe care le are față de angajator, în condițiile în care revendicarea acestora îl poate expune la măsuri adoptate de angajator de natură să afecteze raportul de muncă în detrimentul lucrătorului respectiv.

82 Astfel, în acțiunea principală nu se contestă faptul că, după cum rezultă din decizia de trimitere, Stadt Halle și-a avertizat de la bun început salariații că îi va muta pe lucrătorii care se vor prevala de drepturile ce rezultă din Directiva 2003/88, iar atunci când domnul Fuß a solicitat angajatorului, invocând Ordonanța Personalrat der Feuerwehr Hamburg, citată anterior, ca timpul de lucru maxim săptămânal prevăzut la articolul 6 litera (b) din directiva menționată să fie respectat în serviciul de intervenții în care era angajat, acesta a fost mutat împotriva voinței lui și cu efect imediat într-un alt serviciu.

83 Pe de altă parte, este necesar să se sublinieze că, într-o cauză precum acțiunea principală, care privește încălcarea de către un angajator aparținând sectorului public a unei dispoziții de drept al Uniunii care are efect direct, obligația lucrătorilor vizați de a adresa angajatorului lor, în scopul de a obține repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării unei astfel de dispoziții, o cerere prealabilă în vederea obținerii încetării acestei încălcări are ca efect să permită autorităților statului membru respectiv să deplaseze în mod sistematic către particulari sarcina de a asigura respectarea unor astfel de norme, oferindu-le acestor autorități, dacă este cazul, posibilitatea de a se sustrage de la respectarea lor atunci când nu a fost introdusă o astfel de cerere.

84 Or, astfel cum în mod întemeiat au arătat domnul Fuß și Comisia, articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, departe de a impune lucrătorilor respectivi să solicite angajatorului lor respectarea cerințelor minime prevăzute de această dispoziție, îi impune, dimpotrivă, acestuia din urmă, în cazul în care dreptul intern pune în aplicare derogarea prevăzută la articolul 22 din aceeași directivă, să obțină consimțământul individual, explicit și liber exprimat al lucrătorului în cauză cu privire la renunțarea la drepturile conferite prin acest articol 6 litera (b) (a se vedea Hotărârea Pfeiffer și alții, citată anterior, punctele 82 și 84).

85 În plus, trebuie reamintit că, potrivit jurisprudenței și astfel cum reiese deja din cuprinsul punctelor 39 și 40 din prezenta hotărâre, în cazul în care sunt întrunite condițiile pentru ca dispozițiile unei directive să poată fi invocate de particulari în fața instanțelor naționale, toate autoritățile statelor membre, inclusiv autoritățile descentralizate precum landurile, orașele sau comunele, dacă este cazul, în calitatea lor de angajator public, sunt obligate, numai pentru acest motiv, să le aplice (a se vedea în acest sens Hotărârile citate anterior Costanzo, punctele 30-33, precum și Fuß, punctele 61 și 63).

86 În aceste condiții, trebuie considerat că nu poate fi rezonabil să i se ceară unui lucrător care, precum domnul Fuß, a suferit un prejudiciu ca urmare a încălcării de către angajatorul său a drepturilor conferite de articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, să adreseze o cerere prealabilă angajatorului respectiv pentru a avea dreptul de a obține repararea acestui prejudiciu.

87 Rezultă că impunerea unei astfel de cereri prealabile este contrară principiului efectivității.

88 În această privință, Stadt Halle nu poate justifica cerința menționată prin preocuparea de a evita acumularea unui număr însemnat de ore de timp liber cu titlu de compensație, în condițiile în care respectarea deplină a dispozițiilor articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 este suficientă pentru a împiedica o astfel de acumulare.

89 Pe de altă parte, în mod greșit încearcă guvernul german să stabilească o analogie între reglementarea națională în discuție în acțiunea principală și articolul 91 alineatul (2) prima liniuță din Statutul funcționarilor Uniunii Europene. Astfel, cerința depunerii în prealabil a unei reclamații la autoritatea împuternicită să facă numiri, prevăzută de această dispoziție ca o condiție pentru admisibilitatea acțiunilor introduse de funcționarii Uniunii Europene, privește exercitarea unei acțiuni împotriva unui act individual care lezează adoptat de aceeași autoritate, iar nu, precum în speță, contestarea unei reglementări naționale contrare dreptului Uniunii care a cauzat un prejudiciu particularilor, drept a cărui respectare statele membre, astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 83-85 din prezenta hotărâre, au obligația să o asigure ele înseși, fără a putea transfera această obligație în sarcina particularilor.

90 În consecință, este necesar să se răspundă la a doua parte a celei de a doua întrebări că dreptul Uniunii se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală, care subordonează dreptul lucrătorului din sectorul public de a obține repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării de către autoritățile statului membru respectiv a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 condiției ca angajatorului său să îi fi fost adresată o cerere prealabilă în vederea obținerii respectării acestei dispoziții.

*Cu privire la a treia și la a patra întrebare*

91 Prin intermediul celei de a treia și al celei de a patra întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere ridică problema formei pe care trebuie să o îmbrace un drept la repararea unui prejudiciu, precum și pe cea a modului de calcul al respectivei reparări a prejudiciului.

92 În ceea ce privește forma și modul de calcul ale reparării prejudiciului, trebuie subliniat că repararea prejudiciilor cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii trebuie să fie corespunzătoare prejudiciului suferit, astfel încât să asigure o protecție efectivă a drepturilor acestora (Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 82).

93 Astfel cum rezultă deja din cuprinsul punctului 62 din prezenta hotărâre, în lipsa unor dispoziții de drept al Uniunii în acest domeniu, ordinea juridică din fiecare stat membru are sarcina de a stabili, sub rezerva respectării principiilor echivalenței și efectivității, criteriile care permit determinarea întinderii reparării prejudiciului (Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 83).

94 Rezultă că dreptului național al statelor membre îi revine sarcina, cu condiția respectării principiilor menționate la cele două puncte precedente, pe de o parte, să stabilească dacă repararea prejudiciului cauzat unui particular prin încălcarea dispozițiilor Directivei 2003/88 trebuie să fie efectuată prin acordarea de timp liber suplimentar sau a unei indemnizații financiare și, pe de altă parte, să definească normele privind modul de calcul al acestei reparări.

95 În ceea ce privește în special forma pe care trebuie să o îmbrace repararea prejudiciului, trebuie subliniat că, din moment ce nici acordarea de timp liber suplimentar, nici acordarea unei indemnizații pecuniare nu par a fi de natură să facă, în practică, imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea unei astfel de reparări, instanța de trimitere va trebui în special să se asigure că modalitatea de reparare a prejudiciului reținută respectă principiul echivalenței, apreciat din perspectiva despăgubirilor acordate de instanțele naționale în cadrul unor reclamații sau al unor acțiuni asemănătoare întemeiate pe dreptul intern.

96 În această privință, trebuie precizat că, contrar celor susținute de domnul Fuß și de Comisie, întrucât Directiva 2003/88 nu cuprinde nicio prevedere privind repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării dispozițiilor acesteia, nu se poate deduce că dreptul Uniunii privilegiază alegerea uneia sau a alteia dintre formele de reparare a prejudiciului.

97 În orice caz, în ceea ce privește perioadele de referință prevăzute la articolele 16-19 din Directiva 2003/88 în vederea aplicării articolului 6 litera (b) din aceasta pentru stabilirea timpului de lucru mediu săptămânal, acestea nu pot avea nicio relevanță într-o cauză precum acțiunea principală, din moment ce, chiar dacă aceste dispoziții au în această privință un efect direct (Hotărârea Simap, citată anterior, punctul 70),

este cert că toate perioadele de referință în cauză expiraseră în ceea ce privește perioada vizată în cererea de reparare a prejudiciului introdusă de domnul Fuß în acțiunea principală.

98 În consecință, este necesar să se răspundă la a treia și la a patra întrebare că repararea, aflată în sarcina autorităților statelor membre, a prejudiciului pe care acestea l-au cauzat particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii trebuie să fie corespunzătoare prejudiciului suferit. În lipsa unor dispoziții de drept al Uniunii în acest domeniu, dreptul național al statului membru în cauză are sarcina să stabilească, cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității, pe de o parte, dacă prejudiciul suferit de un lucrător, precum domnul Fuß în acțiunea principală, ca urmare a încălcării unei norme de drept al Uniunii trebuie reparat fie prin acordarea de timp liber suplimentar, fie prin acordarea unei indemnizații pecuniare, precum și, pe de altă parte, care sunt normele privind modul de calcul al acestei reparări. Perioadele de referință prevăzute la articolele 16-19 din Directiva 2003/88 sunt lipsite de relevanță în această privință.

*Cu privire la a cincea întrebare*

99 Având în vedere cele arătate la punctul 32 din prezenta hotărâre, trebuie să se răspundă la a cincea întrebare că răspunsurile la întrebările adresate de instanța de trimitere sunt identice, indiferent dacă situația de fapt din acțiunea principală intră sub incidența dispozițiilor Directivei 93/104 sau a celor ale Directivei 2003/88.

**Cu privire la cheltuielile de judecată**

100 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

**1) Un lucrător, precum domnul Fuß în cauza principală, care a efectuat, în calitate de pompier angajat într-un serviciu de intervenție aparținând sectorului public, un timp de lucru mediu săptămânal care îl depășește pe cel prevăzut la articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru poate invoca dreptul Uniunii pentru a angaja răspunderea autorităților statului membru în cauză în scopul obținerii reparării prejudiciului suferit ca urmare a încălcării acestei dispoziții.**

**2) Dreptul Uniunii se opune unei reglementări naționale, precum cea în discuție în acțiunea principală:**

**— care subordonează, fapt a cărui verificare este de competența instanței de trimitere, dreptul unui lucrător aparținând sectorului public de a obține repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării de către autoritățile statului membru respectiv a unei norme de drept al Uniunii, în speță articolul 6 litera (b) din Directiva 2003/88, unei condiții întemeiate pe noțiunea de vinovăție care depășește încălcarea suficient de gravă a dreptului menționat și**

— **care subordonează dreptul lucrătorului din sectorul public de a obține repararea prejudiciului suferit ca urmare a încălcării de către autoritățile statului membru respectiv a articolului 6 litera (b) din Directiva 2003/88 condiției ca angajatorului său să îi fi fost adresată o cerere prealabilă în vederea obținerii respectării acestei dispoziții.**

3) **Repararea, aflată în sarcina autorităților statelor membre , a prejudiciului pe care acestea l-au cauzat particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii trebuie să fie corespunzătoare prejudiciului suferit. În lipsa unor dispoziții de drept al Uniunii în acest domeniu, dreptul național al statului membru în cauză are sarcina să stabilească, cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității, pe de o parte, dacă prejudiciul suferit de un lucrător, precum domnul Fuß în acțiunea principală, ca urmare a încălcării unei norme de drept al Uniunii trebuie reparat fie prin acordarea de timp liber suplimentar, fie prin acordarea unei indemnizații pecuniare, precum și, pe de altă parte, care sunt normele privind modul de calcul al acestei reparări. Perioadele de referință prevăzute la articolele 16-19 din Directiva 2003/88 sunt lipsite de relevanță în această privință.**

4) **Răspunsurile la întrebările adresate de instanța de trimitere sunt identice, indiferent dacă situația de fapt din acțiunea principală intră sub incidența dispozițiilor Directivei 93/104/CE a Consiliului din 23 noiembrie 1993 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2000/34/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 2000, sau a celor ale Directivei 2003/88.**

Semnături